
**ՀԱՆՂՈՒՐԺՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ
ՍՈՑԻՈՍՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՏԱՐԱԾՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՌՈՒՑԱՐԿՄԱՆ ԵՂԱՆԱԿ**

ՏԱԹԵՎԻԿ ՓԻՐՈՒՄՅԱՆ

Ժամանակակից համաշխարհայնացվող աշխարհում հանդուրժողականությունը բազմակողմանի ուսումնասիրության արժանի խնդիրներից է: «Վերջին տասնամյակներում ամբողջ աշխարհում հանդուրժողականությունը դարձել է առավել արդիական և լայն տարածում ունեցող խնդիրներից մեկը: Այն քննարկվում է տարբեր մակարդակներում, տարբեր կողմերով՝ ներառելով տարբեր խնդիրներ»¹: Հանդուրժողականության հիմնախնդիրը ձեռք է բերել միջազգային նշանակություն և ընկալվում է որպես բարոյական ակտիվ գաղափարախոսություն, որը ոչ միայն պարզապես այլոց կարծիքները, գաղափարները, գործողությունները ընդունելու միջոց է, այլև էթնիկ և սոցիալական տարբեր խմբերի, կրոնի, մշակույթի նկատմամբ համբերատարության դրսևորման պատրաստակամություն: Հանդուրժողականության՝ որպես հասարակական երևույթի արդիականությունը պայմանավորված է ներկա սոցիոմշակութային տարածությանը բնորոշ երկու իրարամերժ միտումներով: Մի կողմից՝ համաշխարհայնացման բարդ գործընթացներով, որոնք ազդեցություն են գործում արդի սոցիալական իրականության բոլոր կողմերի վրա, և որոնց գլխավոր արդյունքը տարբեր երկրների ու մշակույթների այնպիսի արժեքների և սկզբունքների միավորումն է, որոնք հարկավոր են համակեցության և ազատ զարգացման (ոչ բռնության ռազմավարություն, երկխոսություն, համբերատարություն և այլն) համար, մյուս կողմից՝ հակահամաշխարհայնացման միտումների ակտիվացմամբ: Այս ամենը հանդուրժողականության խնդիրը դարձնում են առավել արդիական և հրատապ ժամանակակից դիսկուրսի բոլոր մակարդակներում: «Հանդուրժողականության գաղափարը, որն առաջին հայացքից շատ պարզ է թվում, իրականում այնքան էլ այդպես չէ: Այն սերտորեն կապված է փիլիսոփայական հիմնարար այնպիսի հարցերի հետ, որոնք ուղղված են մարդկային էության բացահայտմանը, իմաստավորմանն ու ընկալմանը, նրա ինքնությանը, իմացության ու հասկացողության սահմաններին և կարողություններին»

¹ **Асмолов А. Г.** Толерантность: различные парадигмы анализа // А. Г. Асмолов // Толерантность в общественном сознании России. М., 1988, с. 246.

րին»²: Այսպիսին է ժամանակակից կյանքի բնութագիրը: Պատահական չէ, որ հանդուրժողականությունը դարձել է ժամանակակից հասարակության գլխավոր արժեքներից մեկը, և նրա ձևավորումը դիտվում է որպես արդի սոցիոմշակութային տարածության կառուցարկման հիմնարար գործոն: Հանդուրժողականությունը պետք է ամենքին՝ և՛ պետության քաղաքացիներին, և՛ տարբեր մշակույթների ներկայացուցիչներին, և՛ ամուսիններին, և՛ երեխաներին, և՛ պարզապես մարդկանց, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի իր անձնական «ես»-ը, իսկ դա նշանակում է, որ հանդուրժողականությունը դարձել է ժամանակակից կյանքի անհրաժեշտ նորմ և հասարակության սոցիոմշակութային տարածության կառուցարկման եղանակ: Տարբեր մշակույթների պատկանող մարդկանց փոխազդեցության բարդացման և արագացման գործընթացների պայմաններում հանդուրժողականությունը դիտվում է որպես սոցիալական կեցության համակարգաստեղծ արժեք:

Հանդուրժողականությունը հասարակության կարևորագույն նորմ և բնութագրիչ է: Այն ոչ միայն մեծագույն արժեք է, այլ նաև բարոյական իդեալ, որին պետք է ձգտեն թե՛ անհատը, թե՛ հասարակությունը: Արդի աշխարհում հանդուրժողականության տեղն ու դերը ակնհայտ է: Այնուամենայնիվ, հանդուրժողականության ընդունումը որպես արժեք բավարար չէ հանդուրժող անհատ, առավել ևս հանդուրժող հասարակություն ձևավորելու համար: Այսօր հանդուրժողականությունը բացարձակ անհրաժեշտություն է: Այն սոցիալական անվտանգության, հասարակության գոյատևման, կառուցարկման և զարգացման կարևորագույն պայման է: Հանդուրժողականություն ցուցաբերելը նվազագույնն է, որ հասարակությունը կարող է պահանջել իր անդամներից: Ժամանակակից հասարակությունը դառնում է ավելի բևեռացված: Սոցիալական կյանքի բոլոր ոլորտներում դրսևորվող տարբերություններն ու բազմազանությունները դառնում են արդի հասարակության հիմնական բնութագրիչները: Սոցիալական կառուցվածքը կորցնում է իրեն բնորոշ կայունությունը՝ դառնալով բարդ և անորոշ: Հասարակության տարբեր խմբերի, շերտերի, անդամների միջև գոյություն ունեցող սահմանները կորցնում են իրենց հստակությունը՝ դառնալով ավելի անհասկանալի: Սոցիալական կառուցվածքի նման փոփոխության պայմաններում հասարակության անդամների սոցիալական դերերը և դրանց իրագործումը դառնում են բազմազան և տարաբնույթ: Այսօր մարդիկ կարող են ոչ միայն համատեղել այնպիսի սոցիալական դերերի կատարումը, ինչը նախկինում անհնար էր, այլև փոխել դրանց իրականացման ընթացքը: Մարդկային վարքի ձևերը դառնում են ոչ միայն բազմաբնույթ, այլև խիստ անհատական: Յուրաքանչյուրը

² Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме// Вопр. Философии, 1997, № 11, с. 284.

ստեղծում է առանձին ինքնություն: Սոցիոմշակութային նման փոփոխությունները խիստ բացասական արձագանք են գտնում հասարակության անդամների կողմից: Այսպիսի փոփոխվող պայմաններում հանդուրժողականությունը դառնում է ոչ միայն հասարակության կառուցարկման արդյունավետ միջոց, այլև հասարակության մեջ անհատի ապահով գոյատևման անհրաժեշտ պայման³:

20-րդ դարի վերջերին և հատկապես 21-րդ դարի առաջին տասնամյակում ազգամիջյան բախումները, լարվածությունը, կոնֆլիկտներն ու անհանդուրժողականությունը աշխարհը դարձրել են անկայուն և անկանխատեսելի: Էթնիկ անհանդուրժողականությունը դարձել է յուրօրինակ պաշտպանական ռեակցիա ընդդեմ մշակութային ագրեսիայի, համահարթեցման և ազգային ինքնության կորստի: Նման պայմաններում հանդուրժողականությունը հանդես է գալիս որպես մարդկային հանրության ձևավորման և պահպանման ձգտում ու հնարավորություն: Այն բավականին բարդ և հազվադեպ ձեռքբերում է, քանի որ ցանկացած հանրային հիմքում ընկած է համընդհանուր գիտակցությունը: Մենք միավորվում ենք մեկ միասնական հանրություն նրանց հետ, ովքեր կիսում են մեր համոզմունքները, խոսում են միևնույն լեզվով կամ ունեն միևնույն մշակույթը, նրանց հետ, ովքեր պատկանում են միևնույն էթնիկական խմբին: Մարդկային ողջ պատմության ընթացքում միասնական լեզուն, միևնույն էթնիկական հանրությունների պատկանելությունը, ճակատագրերի ընդհանրությունը և դրանց համատեղ ապրումը ծառայել են որպես համայնքի, ազգի, հանրային ձևավորման և պահպանման հիմք: Էթնիկական ցանկացած հանրային առաջին հերթին մարդկային կյանքի բնական զարգացման արդյունք է: Այն հենվում է մարդածին հատկությունների վրա և որոշ իմաստով ինքնաբավ է: Իրադարձությունների բնականոն զարգացման պարագայում էթնիկ հանրային քաղաքական կազմակերպումի հակվածություն չունի: 20-րդ դարի կեսերին էթնիկականությունն ասելով հասկանում էին բնական, ֆիզիոլոգիական-կենսաբանական և ծագումնաբանական գործոնների ամբողջությունը: Դժվար չէ նկատել, որ այս ըմբռնումը էթնիկականությունը ամբողջովին ածանցում է մարդկանց արյունակցական-ազգակցական որակներից: Չանտեսելով էթնոսի բնական-ծագումնաբանական գործոնների բնորոշ առանձնահատկությունները՝ հարկ է նկատել, որ էթնոսը նաև սոցիոմշակութային ընդհանրությունների սոցիալական կազմակերպման ձև է և, բնականորեն տրված որակների հետ մեկտեղ, ունի նաև պատմականորեն ձևավորված և մշտապես վերարտադրվող սոցիոմշակութային տիպական որակներ⁴:

³ Ст' у Клименко Е. В. Толерантность и различие в социокультурном пространстве современной России // Вестник Санкт-Петербургского университета культуры и искусств. 2011, № 1, էջ 65:

⁴ Ст' у Է. Ա. Հարությունյան, Ազգային ինքնություն և կյանքի մշակույթ, Եր., 2004, էջ 7:

Ինչպես նշում է Ա. Դ. Սմիթը. «Մարդկանց էթնիկ նույնականության ձևավորման հիմքում առաջին հերթին ընկած են ծագումնաբանական միասնական առասպելները, նույն աշխարհագրական տարածքի ընդհանրությունը, համերաշխության զգացումը և այլն»⁵:

Էթնիկ հակամարտությունների հետևանքով ակտիվանում են միգրացիոն հոսքերը, որոնք անմիջականորեն կապված են սոցիալական համակարգի ապակառուցողական գործոնների հետ: «Բնակչության միգրացիան դարձել է ժամանակակից հասարակության առավել բնորոշ հատկանիշներից մեկը, անբաժան մասը, էական տարրը, որն իրականացնում է մի շարք հանրային գործառույթներ՝ ոչ միայն աշխատուժի վերաբաշխում, այլ նաև տարբեր մշակույթների փոխազդեցություն, քաղաքային և գյուղական բնակավայրերի միջև առկա էական տարբերությունների հաղթահարում, ազգերի միավորում և այլն»⁶: Հանդուրժողականության դրսևորումը հատկապես կարևոր է ներգաղթյալների համար, ովքեր տարբեր պատճառներով հեռացել են «իրենց» սոցիոմշակութային տարածությունից և հարկադրված են հարմարվել նոր սոցիալական համակարգի և մշակույթի առանձնահատկություններին: Որպես կանոն, ներգաղթողները իրենց հետ նոր սոցիալական համակարգ են բերում այնպիսի մշակութային արժեքներ, նորմեր, սկզբունքներ, որոնք հակասում են տվյալ սոցիալական համակարգին, ուստի՝ մերժվում են: Դրանք նպաստում են այդ համակարգի ապակառուցողական և թուլացման գործոններին՝ հասարակության մեջ ծնելով անհանդուրժողական մթնոլորտ: Կարծրատիպերը հասարակությանը բաժանում են փակ խմբերի՝ առաջացնելով էթնիկ բախումներ: Ժամանակակից հասարակությունը, որը բաժանված է ներքին սահմաններով, չի կարող մնալ կայուն, հանդուրժող և ժողովրդավարական, քանի դեռ չունի խաղաղ զարգացման հնարավորություն: Միգրացիան, ինչպես նաև ցանկացած այլ սոցիալական գործընթաց, ուղեկցվում է մի շարք խնդիրներով: Մշակութային և էթնիկ բազմազանությունը հանրային կյանքը դարձնում է ճգնաժամային, իսկ ազգամիջյան հարաբերությունները՝ լարված: Ինչպես նշում է Թոյնբին, օտար մշակույթի մուտքը սոցիալական օրգանիզմ անխուսափելիորեն հանդիպում է հիվանդագին դիմադրության⁷: «Բնիկները» և «ներգաղթյալները» միավորվում և ձևավորում են մի բարդ հանգույց, որը առաջին հայացքից ստեղծում է մի շարք անլուծելի հակասություններ՝ տարբեր մշակույթների համագործակցության անհրաժեշտություն, էթնիկ և ազգային ինքնության պահպանում, մշակութային և սոցիալ-էթնիկ շեղումների անխուսափելիություն, էթնիկ անվտանգության ձգտում, ազգամիջյան շահերի հա-

⁵ Smith A. D. The Ethnic Origins of Nations. Oxford, 1986, p. 32.

⁶ Переведенцев В. И. Методы изучения миграции населения. М., 1975, с. 227.

⁷ Տե՛ս Թոյնբի Ա. Դ. Цивилизация перед судом истории, М., 2003, էջ 66:

վասարակչության պահպանում: Այս խնդիրները նպաստում են ազգամիջյան անհանդուրժողականության առաջացմանը, որն ուղեկցվում է կոնֆլիկտներով, ագրեսիայով, բռնությամբ և խոչընդոտում հասարակական կարգի ձևավորման գործընթացը: Բնական է՝ հանդուրժողականությունն ցուցաբերելու անհրաժեշտություն է առաջանում նաև տեղի բնակիչների մեջ, ովքեր, անկախ այն հանգամանքից, ցանկանում են, թե ոչ, պետք է հարաբերություններ հաստատեն և հաղորդակցվեն ներգաղթյալների հետ: «Հանդուրժող մարդը նա է, ով լավ ճանաչում է ինքն իրեն և ընդունում է ուրիշներին: Կարեկցանքը, ապրումակցումը հանդուրժող հասարակության ամենակարևոր արժեքներն են և հանդուրժող մարդու հիմնական հատկությունները»⁸: Իհարկե, ազգամիջյան հարաբերություններում անհանդուրժողականության դրսևորումը նույնքան հնարավոր և սպասելի է, որքան հանդուրժողականությունը, սակայն այս դեպքում մենք գործ ունենք անհանդուրժողականության քաղաքակիրթ, ոչ ագրեսիվ, ոչ բռնի ձևերի և մեթոդների հետ (անհամաձայնություն, մերժում): Հանդուրժողականությունը կարող է տարբեր դրսևորումներ ունենալ: Այն դեպքում, երբ ծայրահեղ վտանգավոր է անհանդուրժողականության դրսևորումը, հանդուրժողականությունը կարող է դիտվել որպես խոնարհություն, հնազանդություն, անգամ բռնություն սեփական «ես»-ի նկատմամբ: Նման հանդուրժողականությունը ունի կրավորական, նույնիսկ բացասական բնույթ: Այդ պատճառով էլ հարկավոր է հանդուրժողականության ամբողջ ներուժն ու հնարավորությունը վերափոխել մի հզոր և ակտիվ ռեսուրսի, իրականության հետ բանական և խելացի հարաբերության՝ ընդգրկելով արդյունավետ և արգասաբեր սկիզբ, հասարակության կառուցողական նպատակներ:

Էթնիկ հակամարտությունների և լարվածությունների հաղթահարումը անմիջականորեն պայմանավորված է տարբեր մակարդակի հասարակական կազմակերպությունների միջև հանդուրժողականության գաղափարի զարգացմամբ: Հանդուրժողականությունը դառնում է էթնիկ ինքնության սոցիոմշակութային կառուցարկման կարևոր տարր, միջանձնային և միջխմբային հասարակական հարաբերությունների կայունացման անհրաժեշտ պայման՝ ապահովելով վերջիններիս կառուցվածքային ամբողջականությունը: Էթնիկ ինքնությունը սոցիոմշակութային տարածության կառուցարկման գործընթաց և արդյունք է: Իրականության սոցիալական կառուցարկման հետաքրքիր սխեմա են առաջադրել Պ. Բերգերը և Տ. Լուկմանը: Նրանք սոցիալական կառուցարկման գործընթացը բնութագրում են չորս հիմնարար հասկացությու-

⁸ Солдато́ва Г. У., Шайгерова Л. А., Шарова О. Д. Тренинг “Учимся толерантнос-ти”// На пути к толерантному сознанию. М., 2000, с. 181.

յուններով: Էթնիկ ինքնության սոցիոմշակութային կառուցարկման առաջին գործընթացը **տիպավորումն** է: Էթնիկ ինքնության սոցիոմշակութային կառուցարկման գործընթացը միշտ չէ, որ ռեֆլեքսիայի արդյունք է և անպայմանականորեն ճանաչելի է. այն առավել հաճախ ընկալվում է որպես նախօրոք տրված գործընթաց: «Էթնիկ ինքնության իրականությունը արդեն իսկ օբյեկտների կողմից նախապես կառուցված իրողություն է՝ մինչև իմ ի հայտ գալը»⁹: Էթնիկ ինքնության սոցիոմշակութային կառուցարկման տիպավորման փուլին անդրադարձել է նաև Շյուրը: Նա գտնում է, որ անհատի համար էթնիկ իրականությունը մի տարածություն է, որին բնորոշ որոշակի քանակի «հատկությունները» ընկալվում են որպես առօրեականություն: Նման տարածության կառուցարկումը հիմնվում է սեփական փորձի և այլոց կուտակած փորձի վրա, որի արդյունքում տեղի է ունենում նոր փորձի տիպավորում և կանոնակարգում¹⁰: Սակայն տիպավորումը ինքնուրույն չի կարող առաջանալ, այն իրականացվում է էթնիկ ինքնության սոցիոմշակութային կառուցարկման երկրորդ մեխանիզմի՝ **հաբիտուալիզացիայի** միջոցով: «Մարդկային յուրաքանչյուր գործողություն ենթարկվում է հաբիտուալիզացիայի: Հաճախ կրկնվող մարդկային յուրաքանչյուր գործողություն դառնում է մոդել: Ըստ հաբիտուալիզացիայի՝ վերոնշյալ գործողությունները ապագայում ևս կարող են նույն մոդելով և նույն պրակտիկ ջանքերով իրականացվել»¹¹: Էթնիկ ինքնության սոցիոմշակութային կառուցարկման երրորդ գործընթացը **ինստիտուցիոնալիզացումն** է: «Երրորդ անձի ի հայտ գալը «Ա»-ի և «Բ»-ի միջև փոխում է նրանց սոցիալական փոխազդեցության ձևը և կփոխի այնքան ժամանակ, քանի դեռ նոր անհատներ կհայտնվեն: Այստեղ տիպավորումը և հաբիտուալիզացիան դառնում են պատմականորեն ձևավորված ինստիտուտներ: Այդ ինստիտուտներն արդեն ընկալվում են որպես սեփական իրականություն ունեցող օբյեկտներ, այնպիսի իրականություն, որին անհատը բախվում է որպես արտաքին և հարկադրված փաստ»¹²: Էթնիկ ինքնության սոցիոմշակութային կառուցարկման վերջին մեխանիզմը **լեգիտիմացումն** է, որի գլխավոր գործառույթը ինստիտուցիոնալիզացիայի սահմանած կարգի օրինականացումն է: «Ընդլայնվող ինստիտուցիոնալ կարգը ստեղծում է համապատասխան լեգիտիմացում»¹³: Պ. Բերգերը և Տ. Լուկմանը գտնում են, որ լեգիտիմացումը ինստիտուցիոնալ աշխարհը բացատրելու և արդարացնելու մի-

⁹ Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. М., 1995, с. 41.

¹⁰ Шейн А. Структура повседневного мышления// «Социологические исследования», 1998, № 2, էջ 129:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 89-90:

¹² Նույն տեղում, էջ 97-98:

¹³ Նույն տեղում, էջ 103-104:

ջոց է. լեզվատիմացումը արդարացնում է ինստիտուցիոնալ կարգը՝ վերջինիս նորմատիվային բնույթը դարձնելով պրակտիկ հրամայական¹⁴:

Սոցիոմշակութային տարածության կառուցարկումը և սոցիալական իրականությունը անմիջականորեն կապված են սոցիալական հաղորդակցման հետ: Սոցիալական մակարդակում հանդուրժողականության խնդրի ուսումնասիրությունը էապես պայմանավորված է սոցիալական հաղորդակցմամբ, որի ձևավորումը հանդուրժողականություն ձեռք բերելու անհրաժեշտ քայլ է: Հաղորդակցման դաշտի ստեղծումը հասարակության բոլոր անդամներին այդ դաշտ ազատ մուտք գործելու և նրանց միջև գոյություն ունեցող մշակութային, կրոնական, ռասայական և մի շարք այլ տարբերությունների մասին ազատ երկխոսելու հնարավորություն է ընձեռնում՝ հաղթահարելով հասարակության անդամների միջև գոյություն ունեցող պատնեշները, հանգամանք, որը հարկավոր է հանդուրժող հասարակություն ձևավորելու գործընթացում: Արդի հասարակության անդամների միջև արդյունավետ սոցիալական հաղորդակցում իրականացնելու խնդիրը ձեռք է բերել տեսական և գործնական մեծ հնչեղություն: Սոցիալական հաղորդակցումը՝ որպես սոցիալական փոխազդեցության երևույթ, համարվում է մշակույթի և հասարակության կառուցարկման գլխավոր մեխանիզմ: Սոցիալական հաղորդակցմամբ է պայմանավորված բոլոր սոցիալական կապերի և հարաբերությունների բնույթը. այն ոչ միայն սոցիալական սուբյեկտների փոխազդեցություններում միջնորդ է, այլև այդ սուբյեկտների գոյության հիմք, այն ոչ միայն արդի սոցիոմշակութային տարածության ընկալման միջոց է, այլ նաև վերջինիս կառուցարկման մեխանիզմ: Սոցիալական հաղորդակցման գործընթացում մարդը ստեղծում է մշակույթ: Միջմշակութային հաղորդակցումը դառնում է սոցիալական հաղորդակցման մաս: Հենց սոցիալական հաղորդակցումն է ընկած ցանկացած մշակույթի և հասարակության գոյության հիմքում: Սոցիալական հաղորդակցումը մտքերի շարժումն է սոցիալական տարածության և ժամանակի մեջ: Այդ շարժումը հնարավոր է միայն սոցիալական սուբյեկտների միջև, որոնք ներգրավված են սոցիալական հարաբերություններում: Գոյություն ունեն սոցիալական հաղորդակցման մի շարք սահմանումներ, որոնցից առավել տարածվածը տեխնիկական է. հաղորդակցումը ինֆորմացիայի փոխանցումն է հաղորդողից ստացողին¹⁵: Սոցիալական հաղորդակցման հիմնական հասկացությունները (հակամարտություն, կարծրատիպեր, հանդուրժողականություն) նոր բովանդակություն են ձեռք բերում՝ պայմանավորված սոցիալ-մշակութային մի շարք առանձնահատկություններով: Հարց է

¹⁴ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 153:

¹⁵ Տե՛ս **Соколов А. Б.** Общая теория социальной коммуникации. Санкт-Петербург, 2002, էջ 15:

առաջանում. կարող են արդյոք հանդուրժողական հարաբերությունները դառնալ սոցիալական հաղորդակցման հիմք արդի սոցիոմշակութային տարածության կառուցարկման գործընթացում: Էթնիկական, մշակութային, կրոնական բազմազանություններն ու տարբերությունները, որոնցով պայմանավորված են հասարակության զարգացման ուղղությունն ու դինամիկան, լրացուցիչ խոչընդոտներ են ստեղծում և դժվարացնում սոցիալական հաղորդակցման իրականացումը: Արդի սոցիոմշակութային տարածության կառուցվածքը, փոխելով ուղղությունը դեպի անորոշություն, անկայունություն, մասնատում, բարդացնում է սոցիալական հաղորդակցումը: Սոցիալական հաղորդակցումը դառնում է անարդյունավետ և ի վերջո անհնարին: Նման իրավիճակում հենց հանդուրժողականությունն է ապահովում սոցիալական հաղորդակցում իրականացնելու հնարավորությունը սոցիալական փոխազդեցության բոլոր ոլորտներում: Սոցիալական հաղորդակցումը՝ որպես սոցիալական փոխազդեցության երևույթ, համարվում է մշակույթի և հասարակության կառուցարկման գլխավոր մեխանիզմ:

Ասվածից ակնհայտ է դառնում, որ հանդուրժողականությունը կարող է խաղալ տարբեր դերեր: Ոմանց համար այն տարբերությունների հաստատում է, անխուսափելի առաքինություն, որի դեպքում հանդուրժող հասարակությունը դառնում է նպատակ, որին պետք է ձգտի յուրաքանչյուրը: Մյուսների համար հանդուրժողականությունը կամ պարտադրանք է, կամ էլ գոյատևման ժամանակավոր միջոց: «Սոցիալական հանդուրժողականությունը ի վերջո վերածվում է շահերի և հետաքրքրությունների բախման և ներդաշնակության հավասարակշռման խնդրի: Նման հավասարակշռության ապահովումը պայմանավորված է հասարակության մեջ առկա վստահության և փոխզիջման գնալու պատրաստակամության աստիճանով, կարողանալ հասնել սեփական նպատակներին՝ հաշվի առնելով այլոց կարծիքները, համոզմունքները, հավատալիքները, սովորությունները և այլն»¹⁶: Հանդուրժողականությունը անձնական և հասարակական շահերի բախման ենթատեքստում կոնֆլիկտներից խուսափելու միջոց է: Որպես սոցիալական խնդիր՝ հանդուրժողականությունը ենթադրում է «մենքի» և «ուրիշի» միջև ըմբռնում և համաձայնեցում: Բնական է՝ մարդիկ չեն կարող միմյանց նկատմամբ գտնվել անընդհատ իդեալական, ներդաշնակ և համերաշխ վիճակում: Միշտ էլ առկա է կարծիքների բախումը, որը, որպես կանոն, ուղեկցվում է մի շարք կոնֆլիկտային իրավիճակներով: Կոնֆլիկտները հասարակական կյանքի շարժիչ ուժեր են դառնում միայն այն դեպքում, երբ կոնֆլիկտող կողմերից որևէ մեկի մոտ չկա սեփական կամքի ու կարծիքի պարտադրանք և անհանդուրժողակա-

¹⁶ **Гараджа В. И.** Толерантность и религиозная терпимость // Филос. Науки. 2004, №3, с. 18-32.

նության դրսևորում այլախոհների նկատմամբ: Շատ կարևոր և արժեքավոր է համաձայնության գալու ընդունակությունը, բայց ոչ երբեք պարտադրանքի ճանապարհով: Այս դեպքում հանդուրժողականությունը ունի ոչ այնքան նորմատիվային-իրավական, որքան պրակտիկ անհրաժեշտության բովանդակություն: Հանդուրժողականությունը փոխադարձ հարգանք է. հանդուրժողականություն ցուցաբերող կողմերը հարգում են միմյանց որպես ինքնավար բարոյական անհատներ, հասարակության իրավահավասար անդամներ: Հանդուրժողականությունը արժեքների ընդունում է. այն ոչ միայն դրսևորվում է տարբեր մշակույթների և կրոնական համայնքների հանդեպ հարգանքի ձևով, այլև ցուցաբերում է վերջիններիս համոզմունքների և պրակտիկայի նկատմամբ որոշակի գնահատական և վերաբերմունք: Հանդուրժողականությունը բարոյական հատկություն է, որին բնորոշ է համբերատար վերաբերմունքը այլ մարդկանց հետաքրքրությունների, համոզմունքների, հավատալիքների, սովորույթների նկատմամբ, փոխադարձ ըմբռնման և համաձայնության հասնելու ձգտումը: Հանդուրժողականությունը քաղաքացիական հասարակության և ժամանակակից քաղաքակրթությունների ձևավորման, գոյատևման և զարգացման հիմնարար ժողովրդավարական արժեք է: Որպես սոցիալական հարաբերությունների հատկություն՝ այն տարբեր մշակույթների և քաղաքակրթությունների միջև փոխազդեցության, մշակույթների միջև երկխոսության իրականացման կարևոր միջոց է: Նման իրավիճակում հասարակության մեջ հանդուրժողականության գիտակցության ձևավորումը և զարգացումը դառնում են հրատապ ու արդիական: Հանդուրժողականությունը պետք է գոյություն ունենա այնքան ժամանակ, քանի դեռ ի վիճակի է ապահովել միասնություն և փոխըմբռնում՝ առաջնայնությունը միշտ տալով մարդու իրավունքին, ազատությանը և անվտանգությանը: Այսպիսով, հանդուրժողական գիտակցությունը միջմշակութային հանդուրժողականության և արդի սոցիոմշակութային տարածության կառուցարկման կարևորագույն նախապայման է, իսկ հանդուրժողականության գիտակցության ձևավորումը և զարգացումը՝ կարևորագույն խնդիր:

Բանալի բառեր – *հանդուրժողականություն, սոցիոմշակութային տարածության կառուցարկում, սոցիալական իրականություն, էթնիկ հանդուրժողականություն, էթնիկ ինքնություն, սոցիալական հաղորդակցում, անհանդուրժողականություն*

ТАТЕВИК ПИРУМЯН – Толерантность как способ конструирование социокультурного пространства.– В статье толерантность рассматривается как способ конструирование социокультурного пространства. Толерантность может служить системообразующим фактором общества. Глобализация оказывает влияние на все аспекты современной социальной реальности. Межкультурная комму-

никация становится частью социальной коммуникации, при этом ее основные концепты (оппозиция свой-чужой, конфликт, стереотип, толерантность) получают новое содержание обусловленное социокультурной спецификой. В связи с ростом миграционных потоков современное общество встает перед серьезной социокультурной проблемой толерантного отношения к мигрантам.

Ключевые слова: *толерантность, конструирование социокультурного пространства социальная реальность , межэтническая толерантность, этническая идентичность, социальная коммуникация, нетерпимость*

TATEVIK PIRUMYAN – *Tolerance as a Way of Constructing a Social-Cultural Space.* – The article discusses tolerance as a way of constructing social-cultural space. Tolerance can serve as a main factor for modelling a society. Globalization influences all aspects of modern social reality. Crosscultural communication becomes inseparable of social communication, its main concepts (the opposition own-other, conflict, stereotypes, tolerance) getting the new content under sociocultural specific nature. With the increasing migration, society faces a serious problem of social-cultural tolerance towards migrants.

Key words: *tolerance, construction of social and cultural space, social norm, inter-ethnic tolerance, ethnic identity, social communication, intolerance*